

Barnrådgivning och barnhälsovård i moderniseringens Finland

Helene Laurent, *Asiantuntijuus, väestöpolitiikka, sota. Lastenneuvoloiden kehittyminen osaksi kunnallista perusterveydenhuoltoa 1904–1955* [Expertis, befolkningspolitik, krig. Barnrådgivningens utveckling till en del av den kommunala primärvården 1904–1955], 322 s., ill., Helsingin yliopisto, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 61, Helsinki 2017.

DÅ MAN SKA BELYSA det snabba och omvälvande moderniserings-språng som Finland tog under 1900-talet brukar siffror för spädbarnsdödlighet ofta lyftas fram. Finland gick från att ha bland de högsta siffrorna för spädbarnsdödlighet i europeisk jämförelse vid 1800-talets slut till de lägsta på 1960-talet. Som förklaring har satsningen på mödra- och barnrådgivning getts, vilken lagstodades 1944 och varmed den samhälleliga omvårdnaden av mödrar och barn befästes.

Utvecklingen från den mest riskfyllda till den tryggaste spädbarnstiden är dock mer komplicerad än så. Helene Laurents doktorsavhandling *Asiantuntijuus, väestöpolitiikka, sota. Lastenneuvoloiden kehittyminen osaksi kunnallista perusterveydenhuoltoa 1904–1955* (Helsingfors universitet, 2017) belyser framväxten av barnrådgivning och barnhälsovård i Finland under första hälften av 1900-talet. Laurents avhandling rör sig på flera plan och över en lång tidsperiod. Den samhälleliga omsorgen för barns och spädbarns hälsa undersöks från både ideologisk, institutionell och praktisk synvinkel, där ledande experter, organisationer och gräsrotter får komma till tals. Ett av avhandlingens syften är att belysa samverkan mellan de olika nivåerna och hur personer med olika bakgrund skapade ett så kallat epistemiskt samfund, där kunskap om barns sjukdomar och hälsovård utvecklades. Därför har Laurent utnyttjat en imponerande mängd källor och man får genom avhandlingen en heltäckande bild av ett komplicerat fält som under den analyserade perioden kraftigt utvecklades och förändrades, vilket även det finländska samhället som helhet gjorde.

Såsom Laurent själv påpekar är avhandlingen en del av den medicinska socialhistorien, och det är också den medicinska aspekten av barnrådgivningen som behandlas, det vill säga hur man skulle få barnen att överleva och leva ett liv så fritt från sjukdomar som möjligt. Därför är

det även kampen mot spädbarnsdödlighet som står i centrum för avhandlingens första del, med fokus på tidsperioden 1904–1939. För att skapa en stark nation med medborgare som kunde nå sin fulla potential var man tvungen att börja med de allra minsta. Med de stora framstegen inom medicinen vid slutet av 1800-talet blev barnsjukdomar en egen kategori och specialitet inom läkekonsten, vilket i sin tur ökade kunskapen om barnet som biologisk varelse och de specialbehov barn och spädbarn hade. Samtidigt visar Laurent att intresset för barnrådgivning och barnhälsovård även var ideologiskt färgat, där samtidens vurm för eugenik och socialhygien var närvarande och organisationerna var indelade på språkpolitiska grunder.

Laurent lyfter med bravur fram två aspekter som är centrala för att förstå barnrådgivningens och barnhälsovårdens första steg i Finland. Den första är de transnationella influenserna som ledde till att dessa frågor började diskuteras också i Finland. Här fanns flera viktiga internationella förebilder: dels den franska som placerade läkaren och den medicinska kunskapen i centrum, dels den anglosaxiska där tyngdpunkten låg på rådgivning med hälsoisyrar som de bärande krafterna. Läkarna var in-fluerade i första hand av sina tyska kollegor, vilket kapitlet om Arvo Ylppös centrala roll visar.

Den andra aspekten som var central för att barnrådgivning kom på agendan i Finland är det filantropiska arvet inom vården av barn, och det faktum att läkarna och kvinnoföreningarna gick samman vid sekelskiftet 1900 för att gemensamt arbeta för barnens hälsa. Den första barnrådgivningen grundades år 1904 av Föreningen för Mjölkdroppen, vars främsta mål var att förse spädbarnen med ren mjölk. Mannerheims barnskydds-förbund och Folkhälsan, bland andra, skulle senare föra vidare det filantropiska arvet inom barnrådgivningen, även om de alltmer utformades till expertorganisationer. På det här sättet skapades en gråzon mellan statliga och icke-statliga aktörer, eftersom samma personer ofta verkade inom kommunala eller statliga organ och som styrelsemedlemmar i förbunden.

Laurent ger mest utrymme i avhandlingen åt krigsåren. Denna period var på många sätt avgörande eftersom den ledde till en ökad statlig styrning på flera områden, och till att befolkningen accepterade statlig inblandning. Dessutom medförde krigsåren en ny sociallagstiftning som användes som grund då samhället senare återuppbyggdes. Det var nu som den praktiska organiseringen av ett statligt styrt mödra- och barnrådgivningsnät tog form. Vad skulle egentligen höra till läkarnas, hälsoisyrarnas och barnmorskornas arbete och hurdan skulle arbetsfördelningen mellan dem vara? Dessa frågor var viktiga och skulle komma att forma yrkena för en lång tid framåt. Krigsåren medförde även framsteg inom läkekonsten, detta gällde speciellt vaccineringar med vars hjälp allvarliga barnsjuk-

domar effektivt kunde bekämpas. Därför utgjorde krigsåren en varierande period med avseende på spädbarnsdödlighet, där vissa år åter visade på höga siffror, medan andra ovanligt låga.

Naturligtvis utgjorde krigsåren även en mellanperiod, där strukturer byggdes upp för att sedan raseras, vilket kapitlet om Sordavala åren 1941–1944 visar. Även på den organisatoriska nivån medförde krigsåren undantag, men de krigstida organisationerna skulle visa sig ha positiv inverkan på hur barnrådgivningen och hälsovården utvecklades. Finlands Folkhjälp grundades 1941 med ansvar för att sköta evakueringar samt social- och hälsovård. Inom Finlands Folkhjälp samlades Finlands ledande experter på social- och hälsovårdsområdet, och tillsammans utvecklade de nya former för mödra- och barnrådgivning som senare skulle övertas av den kommunala hälsovården.

Avhandlingens sista analytiska del behandlar perioden 1944–1950 då Finland återuppbjuggdes efter kriget. Det är under denna period som barnrådgivning blir en del av den grundläggande hälsovården och kommunerna tar över det arbete som medborgarorganisationerna tidigare hade skött. Den regionala ojämlikheten då det kommer till sjuk- och hälsovård började därmed minska, även om det också under denna period fortfarande fanns stora skillnader mellan olika delar av landet. Ett annat sätt att överbrygga klyftor mellan olika regioner och samhällsgrupper samt att förbättra hälsotillståndet bland barnen var det nationella vaccineringsprogrammet som etablerades vid mitten av 1900-talet.

Den efterkrigstida babyboomen innebar en ideologisk brytpunkt för barnrådgivningen; diskussionen var inte längre ideologiskt driven och frågor om nativitet och eugenik försvann från dagordningen. I stället ville man satsa på den konkreta återhämtningen och på utbyggandet av rådgivningsnätverket, vilket underlättades av att Finland fick motta internationellt bistånd som ofta gick just till sjukvård för barn. Biståndet delades dock inte jämnt ut över landet, utan exempelvis finska orter med generösa svenska vänorter fick ofta stora bidrag som kunde utnyttjas i hälsovården.

Med sin avhandling demonstrerar Laurent komplexiteten inom det praktiska arbetet för barnrådgivning och barnhälsovård, där många olika organisationer och personer byggde upp ett system för att trygga barnens hälsa och välmåga. Detta är ett typexempel på vad man brukar kalla *the mixed economy of welfare*, där statliga och icke-statliga organisationer verkar tillsammans eller parallellt i välfärdsfrågor, och där gränsen mellan staten och övriga aktörer ofta är otydlig. Dessutom bidrog utländska influenser och även utländskt bistånd efter andra världskriget till att bygga upp de välfärdsystem som sedan skulle bli bestående. Genom Laurents avhandling synliggörs hur gränsöverskridande ett fält som barnrådgivning och hälsovård har varit. Eftersom avhandlingen är genomgående empi-

risk och baserad på ett imponerande källunderlag får läsarna ovärderlig information om barnrådgivningens introduktion och etablering i Finland.

Styrkan i Laurents avhandling är samtidigt – paradoxalt nog – dess svaghet, eftersom faktamängden innebär att avhandlingen på många ställen är tungläst. Läsaren är tvungen att smälta mycket information, och ibland är kassen mellan kapitlen tvära, vilket stundvis gör boken svår att ta till sig. Detta skulle ha kunnat underlättats av mera förklarande och diskuterande stycken, där läsaren skulle få veta vart boken är på väg och hur man ska tolka det man har läst. Laurents egen analytiska röst är nämligen förvånansvärt frånvarande – den skulle ha behövts för att vägleda läsaren. Summerande avsnitt efter de tre huvudkapitlen skulle åtminstone ha varit välkomna. Detta till trots är Helene Laurents doktorsavhandling en imponerande studie av ett av det alltmer moderniserande Finlands viktigaste områden.

Hanna Lindberg